

ПРОБЛЕМИ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

PROBLEMS OF EQUIVALENCE IN THE TRANSLATION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS

У статті здійснено спробу дослідити ключові підходи до забезпечення адекватного та еквівалентного перекладу науково-технічних текстів. В умовах постійного зростання потреби у якісному перекладі, пошук алгоритму для забезпечення високого рівня перекладацької діяльності стає однією з найактуальніших проблем інформатики та лінгвістики, що підтверджує наукову новизну дослідження. Технічний переклад є одним із найскладніших видів перекладацької діяльності, що зумовлено численними вимогами, які висуваються до такого типу роботи. Науково-технічні тексти містять велику кількість специфічної термінології, яка створює основні труднощі в процесі технічного перекладу. Висока точність та еквівалентність є фундаментальними вимогами до цього типу перекладу. Основним завданням перекладача є максимально точна передача інформації, що дозволяє уникнути викривлень і неправильного тлумачення важливої інформації. Протягом останніх десятиліть феномен еквівалентності залишається в центрі уваги багатьох дослідників, особливо в галузі перекладознавства, оскільки саме еквівалентність є одним із ключових понять теорії перекладу. Однак це поняття часто сприймається як складне для визначення та досягнення. Переклад, як багатогранна дисципліна, завжди підлягав різним підходам та інтерпретаціям. Попри відмінності в підходах, загальноприйнятими є деякі спільні характеристики, зокрема наявність двох мов (мови оригіналу та мови перекладу) та встановлення еквівалентності між оригіналом і перекладом з метою збереження основних характеристик оригінального тексту. У даній статті зроблено спробу проаналізувати певні характеристики еквівалентності та класифікувати їх за різними аспектами. Метою дослідження є також виявлення проблем, що виникають при перекладі науково-технічних текстів з української на англійську мову, та запропонування можливих рішень для забезпечення адекватного та еквівалентного перекладу

Ключові слова: еквівалентність, міждисциплінарність, мова оригіналу, мова перекладу, переклад.

The article attempts to explore key approaches to providing adequate and equivalent translation of scientific and technical texts. In the context of the ever-growing need for a high-quality translation, the search for an algorithm to ensure a high-quality translation activity is becoming one of the most acute problems of computer science and linguistics, which confirms the scientific novelty of the study. Technical translation is one of the most difficult types of translation activity due to the numerous requirements for this type of work. Scientific and technical texts contain a large amount of specific terminology, which creates major difficulties in the process of technical translation. High accuracy and equivalence are fundamental requirements for this type of translation. The main task of a translator is to convey information as accurately as possible, which helps to avoid any distortions and misinterpretation of important information. Over the past decades, the phenomenon of equivalence has remained the focus of many researchers, especially in the field of translation studies, as equivalence is one of the key concepts of translation theory. However, this concept is often perceived as difficult to define and achieve. Translation, as a multifaceted discipline, has always been subject to different approaches and interpretations. Despite the differences in methods, some common characteristics are generally accepted, such as the presence of two languages (source and target languages) and the establishment of equivalence between the source and target languages in order to preserve the main characteristics of the original text. This article attempts to analyse certain characteristics of equivalence and classify them according to different aspects. The purpose of the study is also to identify the problems that arise when translating scientific and technical texts from Ukrainian into English and to propose possible solutions to ensure adequate and equivalent translation.

Key words: equivalence, interdisciplinarity, source language, target language, translation.

УДК 81'373:81'255.2:6
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/75.56>

Поміркована Т.В.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Руднянин О.І.,
канд. філол. наук,
асистент кафедри іноземних мов
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Мельник Н.М.,
асистент кафедри іноземних мов
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Сучасний світ переживає масштабну науково-технічну революцію, що охоплює майже всі аспекти людського життя. На сьогоднішній день у світі використовуються понад 7000 мов, що зумовлює виникнення незліченної кількості потреб у перекладі щосекунди. Переклад слугує критично важливою ланкою для передачі знань, наукових досягнень та культурних надбань у глобальному масштабі. Фактично, без перекладу світ був би позбавлений можливості повноцінного взаєморозуміння. Незамінність перекладу в сучасному взаємопов'язаному глобальному контексті є загально визнаною, і він відіграє ключову роль у передачі знань через міжнародні кордони.

Постановка проблеми. Письмовий переклад охоплює широкий спектр видів, кожен з яких має свої специфічні вимоги та підходи. Враховуючи особливості комунікації в сучасному світі, розвиток міжкультурних контактів, взаємодію і взаємовплив культур, зростає потреба у необхідності перекладів. В умовах сьогодення особливої актуальності набувають питання адекватності та еквівалентності перекладу. **Метою даного дослідження** є всебічний аналіз поняття еквівалентності у контексті науково-технічного перекладу. У рамках роботи здійснюється детальний розгляд питань, пов'язаних із досягненням еквівалентності при перекладі текстів з української мови на англійську.

У широкому розумінні науково-технічний переклад – це спеціалізований вид перекладу, який охоплює тексти, що стосуються науково-технічної тематики з використанням спеціалізованої термінології відповідної наукової або технічної галузі. Цей тип перекладу поєднує в собі риси як наукового, так і технічного перекладу, оскільки він стосується текстів, що описують складні наукові концепції, інновації, технічні розробки, методики та результати досліджень.

Технічний переклад – це переклад, який вимагає залучення перекладача, який добре розбирається в предметі перекладу і володіє спеціалізованою термінологією (центральною проблемою перекладацької практики є пошук еквівалентів технічного перекладу). Ми також повинні підкреслити, що в наукових текстах у перекладача не буде мотиву створювати додаткові імпресіоністичні чи естетичні ефекти, окрім простої передача інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Явище еквівалентності в перекладі завжди було у центрі уваги численних дослідників протягом останніх десятиліть, а еквівалентність є одним із ключових понять теорії перекладу. Поняття еквівалентності в перекладі, введене Романом Якобсоном у 1959 році і суттєво досліджене багатьма іншими видатними теоретиками, такими як Віне і Дарбельнет, Ніда і Табер, Кетфорд, Хаус і, нарешті, Бейкер, продовжує залишатися одним із центральних пунктів у перекладознавстві

Виклад основного матеріалу. На нашу думку знаходження перекладацьких еквівалентів є однією з ключових проблем перекладацького процесу. Вона зосереджується на процесі взаємодії між вихідним текстом (ВТ) та текстом перекладу (ТП). Поняття еквівалентності пов'язане зі збереженням «значення» між двома різними лінгвокультурами.

У теорії перекладу термін еквівалентність використовується в загальному значенні, оскільки важко знайти абсолютно ідентичні слова та поняття в різних мовах. Еквівалентність окремого слова означає, що мова перекладу не має прямого еквівалента для слова, яке зустрічається у вихідному тексті. Деякі фахівці розглядають еквівалентність як пошук синонімічних відповідників у процесі перекладу, інші наголошують на тому, що еквівалентність не повинна призводити до втрати основного змісту тексту. Яблочнікова В.О. дає таке визначення еквівалентності: «Еквівалентним називається переклад, який відтворює зміст іншомовного оригіналу на одному з рівнів еквівалентності. Під змістом оригіналу розуміється вся інформація, що передається, включно з денотативним, конотативним значеннями та прагматичним потенціалом тексту. Будь-який адекватний переклад має бути еквівалентним,

але не кожний еквівалентний переклад буде адекватним» [6, 2019, с. 177]. Незважаючи на різноманітні підходи, еквівалентність залишається ключовим поняттям у перекладознавстві, що сприяє глибшому розумінню сутності і значущості перекладацької діяльності.

Еквівалентність у перекладі може бути класифікована за різними аспектами:

– Лексична Еквівалентність;

Лексична відповідність на рівні тексту є доволі складною, бо на перший план виходить функціональна еквівалентність перекладеного тексту оригіналу у цілому. Це дозволяє іноді відійти від конкретного лексичного змісту слів задля збереження семантичної структури тексту. Тим самим принципом керуються для опису певних ситуацій. Як приклад лексичної відповідності можна навести такі слова як pipeline – «трубопровід», а trackball – кульовий маніпулятор.

– Граматична Еквівалентність;

Граматичні форми різних мов дуже рідко повністю збігаються у своїх значеннях та функціях. Зазвичай спостерігається лише часткова еквівалентність, коли граматичні значення, що виражаються певними формами, хоча і можуть здаватися однаковими у двох різних мовах, збігаються лише частково. Це означає, що такі форми можуть мати однакові значення в одних аспектах, але відрізнитися в інших. Приклади: узгодження числа та роду іменників, збереження часів дієслів, використання правильних синтаксичних конструкцій.

– Стилїстична Еквівалентність;

Стилїстична еквівалентність – це здатність перекладу передати стиль оригінального тексту з точністю і ефективністю [2, 2010, с. 121]. Це означає, що переклад має відтворювати не лише зміст та мовну форму оригінального тексту, а й його стиль, тон, настрій, художню манеру та інші елементи, які впливають на сприйняття твору читачем. До одного з методів досягнення стилїстичної еквівалентності технічного тексту можна віднести використання перекладацьких стратегій та технік, таких як еквівалентне перенесення, експлікація, уникнення дослівного перекладу та інші.

– Функціональна Еквівалентність;

Функціональна еквівалентність у перекладі технічного тексту стосується передачі функції та мети оригінального тексту таким чином, щоб текст у цільовій мові виконував ту саму роль і був так само зрозумілим для цільової аудиторії, як і в оригіналі. Це означає, що переклад має не лише зберігати зміст і точність інформації, але й бути відповідним за формою, стилем та контекстом використання. Функціональна еквівалентність вважається досягнутою, коли:

1. Текст оригіналу і текст перекладу виробляють аналогічний комунікативний ефект;

2. Комунікативний ефект перекладу знаходиться у відповідності з комунікативною інтенцією автора оригіналу;

3. Реакція одержувача перекладу у великій мірі відповідає реакції реципієнта оригіналу;

4. Текст перекладу може бути зіставлений з особливостями комунікативної ситуації вихідного тексту

– Формальна Еквівалентність;

Формальна еквівалентність концентрується на кореспонденції форми та змісту вихідного тексту. Форма включає стиль, встановлені типи текстів, структуру, синтаксис та лексику. Найда зауважує, що перекладач, власне, перекладає не слова, а низки семантичних компонентів. Ці компоненти можуть при перекладі певним чином перерозподілятися. Але в цілому при формальній еквівалентності йдеться про максимальне збереження характеристик вихідного тексту, що допомагає адресату якнайближче пізнати культуру вихідного тексту [10].

Перекладацька еквівалентність, що передбачає точну передачу змісту з однієї мови на іншу, зіштовхується з низкою проблем, які можуть суттєво ускладнити досягнення повної точності та ефективності перекладу. У цій статті здійснюється аналіз найпоширеніших проблем, що виникають у процесі досягнення еквівалентності перекладу, а також розглядаються їхні наслідки для якості та точності перекладених текстів.

Науково-технічні тексти часто містять специфічну термінологію, яка може не мати точних відповідників у мові перекладу. В якості термінів можуть використовуватися як слова, що вживаються майже виключно в рамках технічного тексту, так і спеціальні значення загальнонародних слів. Такі, наприклад, лексичні одиниці, як *coercivity* (коерцитивність), *hypertext* (узагальнений текст), *microsup* (мікросін) та інші, широко вживаються в технічних текстах.

Водночас деякі слова або фрази в мові оригіналу мають кілька значень або можуть бути двозначними. Для прикладу, слово «Bug» може позначати як помилку в програмному забезпеченні, так і комаху у звичайному житті. В комп'ютерній науці «kernel» означає ядро операційної системи, основну програму, яка контролює всі інші аспекти роботи комп'ютера. Однак це слово також може означати центральну, основну частину чогось або зерно (напр. кукурудзи). В об'єктно-орієнтованих мовах програмування «class» означає шаблон для створення об'єктів, що містять дані та методи. У звичайній мові «class» може означати категорію або групу людей або речей, а також навчальний клас.

Крім того, у межах текстів з інформаційних технологій деякі слова можуть мати декілька значень (багатозначність або полісемія), що може призводити до неоднозначного розуміння контексту. Це ускладнює як розуміння тексту, так і його

переклад. Наприклад: у контексті ІТ англійське слово «Cache» може означати як швидкий тимчасовий запам'ятовуючий пристрій для зберігання даних (кеш пам'ять), так і дії, пов'язані з зберіганням даних у такому пристрої. У криптографії та інформаційній безпеці «token» може означати цифровий маркер для автентифікації користувачів. У контексті програмування, «token» може також означати одиницю інформації, яка використовується в процесі синтаксичного аналізу, як частина коду. Крім того, в блокчейні «token» може означати криптовалюту або цифровий актив. Ці приклади показують, наскільки важливо враховувати контекст для правильного тлумачення термінів у сфері інформаційних технологій. Неправильне розуміння може призвести до помилок у перекладі або інтерпретації інформації.

Точний переклад таких текстів вимагає ретельного врахування контексту та розуміння задуманого значення. Перекладачі повинні покладатися на свої лінгвістичні навички, знання культури та аналіз контексту, щоб вибрати найбільш відповідну інтерпретацію та ефективно передати її цільовою мовою.

Ще одна важлива проблема – це наявність аббревіатури або скорочень в текстах. Ці аббревіатури та скорочення можуть створити значні труднощі у процесі досягнення якісного перекладу, оскільки вимагають точного розуміння ідентичного еквівалента в цільовій мові. Наприклад, в англійській технічній літературі скороченню піддаються всі частини мови: *assembly* – *assy*, *without* – *w/o*, *weight to volume* – *w/v* тощо. Водночас, в українській технічній документації важко знайти такі скорочення, як «документи – доки», «інформація – інфа» тощо, що є неприпустимим зі стилістичного погляду української мови та притаманного їй науково-технічного стилю.

Різні мови мають свої граматичні правила та синтаксичні структури, що може ускладнити досягнення еквівалентності. В англійській мові часто використовуються пасивні конструкції в технічних текстах, тоді як в українській мові може бути кращим використання активних конструкцій. Іншим прикладом є використання артиклів (*the, a/an*) для вираження конкретності чи неконкретності, тоді як в українській мові артикли відсутні. Це вимагає від перекладача враховувати додатковий контекст для точного перекладу.

Стиль викладу в науково-технічних текстах може відрізнятися залежно від культурних і професійних стандартів. В англійських наукових статтях часто використовується прямий і чіткий стиль, тоді як в українських текстах можуть бути прийнятнішими більш формальні й детальні описи.

Культурні контексти можуть впливати на розуміння та інтерпретацію тексту. Опис певних технологічних процесів або стандартів може базуватися

на культурних особливостях, які потребують адаптації для зрозумілості в іншій культурі.

Ідіоми та лексичні колокації, що часто зустрічаються в науково-технічних текстах, можуть бути складними для переклада. Такі ідіоматичні вирази вимагають пошуку аналогічного виразу в українській мові. Особливе розповсюдження таких виразів спостерігається в текстах, що належать до сфери інформаційних технологій (ІТ). Для ілюстрації можна навести кілька прикладів подібних виразів, які демонструють специфічність термінології та лексичних одиниць, характерних для даної галузі.

– crash and burn (зазнати повного провалу).
Наприклад: “Their new app was buggy at the release, and it crashed and burned in the market.”

– hack into (зламати комп’ютерну систему).
Наприклад: “He managed to hack into the database, which compromised our user data.”

– on the same wavelength (бути на одній хвилі, мати однакові ідеї або думки).
Наприклад: “Our development team is on the same wavelength, which is why we work so efficiently.”

Лексичні колокації – це стійкі поєднання слів, які часто використовуються разом у певній мові. Ці поєднання не є випадковими, а виникають у результаті узусу, тобто звичного вживання слів у певних контекстах. Колокації можуть включати різні типи слів, такі як іменники, дієслова, прикметники та прислівники, і вони формуються на основі семантичної і синтаксичної взаємодії між словами. Наведемо декілька прикладів таких словосполучень на прикладі текстів з інформаційної технології: computer network (комп’ютерна мережа), to run a program (запустити програму), data processing (обробка даних), user interface (користувацький інтерфейс), software development (розробка програмного забезпечення).

Лексичні колокації відіграють важливу роль у забезпеченні природності та граматичної правильності мовлення. Вони сприяють уникненню «мовного шуму» і забезпечують високу точність вираження, що є критично важливим для ефективної комунікації та адекватного відтворення змісту оригінального тексту.

У перекладі лексичні колокації відіграють важливе значення для забезпечення семантичної і стилістичної відповідності між оригінальним текстом і перекладом.

Неточний переклад може впливати на логічну та тематичну зв’язність тексту. Зв’язність тексту порушується, коли частини тексту не мають чіткої логічної послідовності або зв’язку між собою. Це може проявлятися у вигляді раптових переходів між темами без належного введення або завершення попередньої теми. Це ускладнює сприйняття і розуміння тексту, особливо при перекладі, де логічні зв’язки можуть бути втрачені або перекожені.

Ще однією проблемою може стати хибне використання зв’язкових елементів. Зв’язкові елементи, такі як сполучники, вступні слова, займенники, слугують для побудови логічних зв’язків між реченнями та абзацами. Якщо вони використовуються неточно, або невідповідно до контекста, це може призвести до непослідовності тексту. У перекладі це особливо важливо, оскільки різні мови можуть мати свої особливості вживання таких елементів.

Втрата зв’язності тексту може також статися внаслідок раптових змін стилю або тону без обґрунтованих причин чи відповідного пояснення. Це здатне викликати у читача плутанину та спричинити неправильне розуміння представленої інформації, що може негативно вплинути на сприйняття тексту в цілому.

Висновки. Процес перекладу вимагає глибокого розуміння не тільки лексичних і граматичних правил, але й культурних, історичних та когнітивних особливостей мов. Перекладач повинен володіти високим рівнем мовної компетенції та знаннями про культурний контекст обох мов, щоб забезпечити адекватну передачу змісту і зберегти оригінальний зміст повідомлення. Це дозволяє досягти максимальної точності та ясності перекладених текстів, зважаючи на всі можливі нюанси.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад. Навчальний посібник для студентів філологічного напрямку підготовки. Вінниця: Нова Книга, 2010. 232 с.
2. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: учбовий посібник. 2001. 290 с.
3. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова Книга, 2003. 448 с.
4. Кульчицька А. О. Переклад термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Philologia/68479.doc.htm
5. Шляхова В. В. Навчання перекладу фразеологізмів. Актуальні проблеми менталінгвістики. Черкаси, 2001. Ч. 1. С. 194–197.
6. Яблочнікова В. О. Перекладацька адекватність та еквівалентність. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2019. Вип. С. 177–179.
7. Ясінська О. В. Комп’ютерні неологізми сучасної англійської мови: синонімічні та антонімічні зв’язки: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 184 с.
8. Darwish A. Transmetrics: A Formative Approach to Translator Competence Assessment and Translation Quality Evaluation for the New Millennium. 2001. URL: http://www.translocutions.com/translation/transmetrics_2001_revision.pdf
9. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes: A Learning Centered Approach. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. 179 p.
10. Nida E. The Theory and Practice of Translation, Leiden: E. J. Brill, 2012.